

R.5 | Lingua en il focus

A | Perscrutar lingua

1. Las scolaras ed ils scolars san perscrutar e cumparegliar linguas. Per quel intent san els rimnar, ordinar e cumparegliar material linguistic. Ils scolars san formular supposiziuns davart quest material e las verifitgar.

renviaments

R.5.A.1 Las scolaras ed ils scolars ...

1	a	» san eleger material linguistic cun agid da criteris e l'ordinar (p. ex. sortir plets tenor lur sun inicial, ordinar tenor rimas, rimnar plets tar ina tematica, rimnar furmlas da salidar). » san parzialmain descriver lur proceder.	
2	b	» san eleger material linguistic d'ina rimnada existenta u al elavurar sezs or d'ina u pliras linguas (p. ex. maletg sonor d'autras linguas, plets, frastas pictograms, linguas secretas ed autras scrittiras, locuziuns, texts) e descriver lur proceder a moda chapibla. » san ordinar lur rimnada tenor criteris dal cuntegn e formals, sch'els survegnan ils criteris necessaris. » san cun sustegn perscrutar lingua cun agid d'emprovas linguisticas (p. ex. emprova da spustada, emprova da l'infinitiv). » san formular atgnas supposiziuns davart fenomens linguistics perscrutads.	
3	c	» san applitgar independentamain emprovas linguisticas per analisar structuras da lingua tenor criteris formals (p. ex. emprova da spustada, emprova da l'infinitiv). » san giustifitgar co ch'els han rimnà, elegi ed ordinà material linguistic (p. ex. en cumparegliaziun da dus fenomens en ina lingua u d'in fenomen en duas linguas) e cumparegliar differentas soluziuns ina cun l'autra.	
	d	» san verifitgar atgnas supposiziuns davart il fenomen linguistic perscrutà entras nizzegiar las emprovas grammaticalas e la terminologia.	

R.5

Lingua en il focus

B

Diever da la lingua

1. Ils scolars e las scolaras san perscrutar il diever e l'effect da lingua.		renviaments	
R.5.B.1 Las scolaras ed ils scolars ...			
1	a	» san far experientschas cun il cumportament e las reglas durant in discurs en ina gruppa pli gronda (p.ex. midada da pledader, discurs en classa) e reflectar davart lur niz. » san far emprimas experientschas cun la diversidad linguistica en classa (p. ex. rituals da salidar, melodia da la lingua, plects preferids).	
	b	» san sa barattar davart experientschas cun differentas furmas da cumportament en discurs (p. ex. furmlas da salidar, reglas da cumportament tenor rollas ed en differentas situaziuns sco a chasa, sin piazza da pausa, discurs en classa). » san s'exprimer davart lur experientschas cun differentas linguas (p. ex. melodia da la lingua, plects inventads).	
2	c	» san intercurir co che la lingua sa mida tenor adressat (p.ex. cumportament en discurs cun amis u creschids). » san cun sustegn s'occupar cun temas complexs da lingua (p. ex. acquisiziun da la lingua, chapibladad ed internaziunalitad da pictograms, linguas e scrittiras secretas). » san intercurir differentas linguas (p. ex. en connex cun furmlas da salidar, cun lingua tenor schlattaina, cun reglas da discurs en situaziuns cumparegliablas, cun problems da translaziuns).	LE2GR.5.A.1.b LE2GR.5.A.2.a
3	d	» san intercurir co che la lingua vegn duvrada tut tenor la situaziun (p. ex. chat plitost a bucca, preschentaziun plitost a scrit, annunzia e discurs per ina piazza fitg formal, influenza culturala). » san cun instrucziun intercurir differentas tematicas linguisticas areguard pliras linguas cun agid da dumondas (p. ex. svilup da la scrittira/ortografia, midada linguistica areguard il diever en differentas medias). » san reflectar ils avantatgs e dischavantatgs da las differentas medias (p. ex. brev versus telefonat versus SMS, artitgel da gasetta) per differentas funcziuns communicativas (p. ex. manipulaziun, dependenza tecnica, las medias sco quarta pussanza).	

R.5

C

Lingua en il focus

Furma da la lingua

1. Ils scolars e las scolaras san intercurir structuras linguisticas en plets e frasas.

renviaments
DR.5.C.1

R.5.C.1 Las scolaras ed ils scolars ...

1	a	» san rimnar experientschas cun rimas, silbas e suns (p. ex. splatschar silbas, udir l'emprim sun dal pled).	
	b	» san intercurir plets sin fundament da lur suns. » san rimnar experientschas cun: construcziun dal pled e da la frasa (p. ex. definir cunfins da plets ed il dumber da plets en ina frasa); differentas structuras da suns da las differentas linguas en la classa (p. ex. melodia da la frasa); differentas scrittiras (p. ex. scrittira da maletgs).	
	c	» san cun instrucziun intercurir ina regla ortografica e la chapir cun agid (p. ex. s/sch, ch/tg, scriber grond e pitschen). » san nizzegiar lur enconuschientschas fonologicas per la reflexiun davart fenomens linguistics era en lur emprima lingua (p. ex. emprim sun dal pled, rima, silba).	
2	d	» san intercurir l'effect e la funcziun da plets en frasas (p. ex. tge plets pon ins laschar davent e tuttina chapir il text). » san intercurir cun agid ina regla ortografica (p. ex. c/z, separaziun da plets, consonanza dubla). » san intercurir avantatgs e dischavantatgs da differentes systems da scrittira (p. ex. alfabet versus pictograms).	
	e	» san cumparegliar la lingua d'alfabetisaziun cun autras linguas da la classa quai che pertutga tratgs cuminaivels e differenzas tar la fonologia e tar la lexicologia.	
3	f	» san cumparegliar la lingua d'alfabetisaziun cun autras linguas da la classa quai che pertutga tratgs cuminaivels e differenzas en la structura da plets e da frasas (p. ex. furmaziun dal plural è en il rumantsch ed en il franzos sumeglianta, la negaziun dal vallader è differenta da la negaziun sursilvana). » san intercurir differentas modas da scriber (p. ex. sms: cs) e describer avantatgs e dischavantatgs. » san reflectar la muntada da reglas ortograficas.	

2. Ils scolars e las scolaras san duvrar expressiuns grammaticalas per l'analisa da structurass linguisticas e san applitgar lur savida davart la grammatica.		renviaments
R.5.C.2 Las scolaras ed ils scolars ...		
1	a » san far emprimas experientschas cun las trais spezias da plets principalas nomen, verb ed adjectiv. » san ch'i dat artitgels, numerals e particlas. » san ch'ins po conjugiar verbs e che mintga verb ha in tschep.	
2	b » san identifitgar nomens, verbs ed adjectivs tipics cun agid dal cuntegn (p. ex. il pled curren è in verb perquai ch'el descriva in'activitad). » san ch'i dat ils temps grammaticals preschent, imperfect e perfect. » san ch'i dat il tschep d'in pled e san furmar famiglias da plets simplas. » san ch'i dat sco ulteriuras spezias differentas sorts da pronoms.	
	c » san identifitgar nomens, verbs ed adjectivs cun agid dad aspects formals. » san identifitgar, furmar ed applitgar ils temps grammaticals preschent, imperfect e perfect, plusquamperfect e futur. » san identifitgar l'infinitiv, la furma conjugada ed il particip perfect. » san identifitgar il tschep e furmar famiglias da plets. » enconuschan ils verbs regulars, alternants (p. ex. clamar - el cloma) ed irregulars (p. ex. ir - el va).	
	d » san numnar differentas particlas che collian cuntegns en discurs e raquintaziun (p.ex. preposiziuns sco sut, sin; conjuncziuns sco e(d), u, sche). » san numnar differentas sorts da pronoms (p. ex. pronoms possessivs, pronoms persunals). » san identifitgar las particlas sco spezia da plets nunvariabla. » han enconuschientschas davart l'indicativ, il cundiziunal, il conjunctiv en il discurs indirect. » san applitgar l'imperativ e la furma da curtaschia. » san duvrar meds d'agid per la lavur cun il verb.	
3	e » san ch'il verb è ina part centrala da la frasa e che las ulteriuras parts dependan dal verb. » san ch'i dat differentas furmas da frasas (p. ex. frasas simplas, frasas cumponidas) e ch'ina frasa consista dad ina u pliras proposiziuns. » san ch'ina frasa consista da differentas parts e san eruir talas cun agid da l'emprova da spustada. » san identifitgar las singulas spezias da plets (nomens, verbs, adjectivs, pronoms, particlas e sutgruppas da las particlas) e numnar tratgs tipics ed exempels per mintgina. » san cun agid dal test da spustada separar la frasa en differentas parts. » san identifitgar ed applitgar ils temps grammaticals plusquamperfect e futur. » san identifitgar ils modus grammaticals indicativ, conjunctiv, cundiziunal ed imperativ. » san cun agid da l'emprova da l'infinitiv eruir il subject. » san applitgar l'activ ed il passiv.	

		renviaments
f	» san identifitgar las differentas spezias da plets. » san identifitgar las pli frequentas sutgruppas dals pronoms. » san differenziar il subject da l'object. » san identifitgar ils temps grammaticals preschent, imperfect, perfect, plusquamperfect e futur en in text. » san ch'i dat in futur II ed al san differenziar dal futur. » san ch'i dat tranter ils pronoms accumpagnaders e remplazzants. » san ch'i dat il gerundi. » san differenziar proposiziuns principalas da proposiziuns lateralas.	

		renviaments
3. Ils scolars e las scolaras san applitgar lur savida davart reglas ortograficas en exercizis isolads ed en agens texts.		
R.5.C.3 Las scolaras ed ils scolars ...		
1		
	a » san dir si cun sustegn l'alfabet.	
2	b » san dir si l'alfabet ordadora per consultar independentamain il vocabulari. » san segmentar e scriver ils plets ch'els audan, era sche l'ortografia n'è betg adina correcta. » san memorisar la scripziun da plets. » san ch'ins scriva grond nums da persunas e nums geografics.	
	c » san applitgar las reglas ortograficas da basa mintgamai senza excepziuns en exercizis isolads ed en agens texts, sche la regla è dada (p. ex. consonanza dubla, s/sch, ch/tg, c/z, accents, scriver grond u pitschen). » san eruir il tschep u la furma da basa d'in pled. » san differenziar vocals dals consonants. » san nizzegiar strategias per consultar vocabularis stampads ed electronics (p. ex. l'infinitiv dal verb per guardar suenter plets en vocabularis).	
	d » san applitgar las reglas ortograficas cun resguardar las excepziuns relevantas en exercizis isolads ed en agens texts, sche la regla è dada (p. ex. consonanza dubla, s/sch, ch/tg, c/z, accents, scriver grond u pitschen). » san applitgar las reglas da comma da basa (p. ex. en enumeraziuns). » san chattar tut ils plets cun scripziun regulara en vocabularis stampads ed electronics.	
	e » san ch'i dat plets che tunan per rumantsch e tudestg tuttina, ma che vegnan scrits differentamain (p. ex. litteratura - Literatur, program - Programm, agressiv - aggressiv).	
3	f » san applitgar las reglas d'interpuncziun. » san consultar agids che sustegnan ina scripziun correcta (p. ex. vocabularis, pledari grond).	
	g » san applitgar la regla da scriver grond e pitschen en cas speziels (p. ex. Cussegl grond, Val Müstair, Nov Testament). » san chattar tut ils plets cun scripziun irregulara en vocabularis stampads ed electronics.	